

Łukasz S. Kopera

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

**WYCHOWAWCA PRYMASA –
KS. HARCMISTRZ ANTONI BOGDAŃSKI Z MALUSZYNA
W ŚWIELE WSPOMNIENIĘ SŁUGI BOŻEGO STEFANA KARD.
WYSZYŃSKIEGO**

1. Wprowadzenie

„Mam zamiar mówić o niektórych wspomnieniach, wiążących się z przeżyciami człowieka, który tutaj – w Seminarium Włocławskim – był 7 lat uczniem, a później 10 lat profesorem”¹ – tymi słowami rozpoczął swoje przemówienie kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski, podczas Akademii w 400-lecie Włocławskiego Seminarium Duchownego we Włocławku, zorganizowanej w dniu 18 maja 1969 r. Wśród wielu wybitnych postaci, które towarzyszyły alumnowi Wyszyńskiemu na drodze do kapłaństwa we włocławskim seminarium, był ks. Antoni Bogdański, profesor teologii i liturgiki. Człowiek głębokiej wiary, niezwykle usposobiony duchowo, a przy tym bardzo schorowany i cierpiący, z którym ks. Stefan Wyszyński długo utrzymywał kontakty po ukończeniu nauki w seminarium i przyjęciu święceń kapłańskich. Jak wspominał po latach, już jako Prymas: „Byliśmy za młodzi, aby dobrze rozeznac duchowość tego człowieka. Wielką tajemnicą Bożą była jego niezwykła pogoda i uśmiech wśród cierpień, które nigdy go nie opuszczały. Choroba nie miała wpływu na przyhamowanie jego pracowitości i zapału apostołskiego. Do ostatniej niemal chwili kontaktowałem się z nim. Na kilka dni przed śmiercią odwiedziłem go w Skulsku, gdzie był proboszczem. Zaprosił mnie do siebie. Niemalże nie poznałem go. Rozmowa, którą wtedy przeprowadziliśmy, krótka i zwięzła, wstrząsnęła mną do żywego. Czytał po prostu w moim przyszłym życiu. Wszystko, co mnie spotyka dziś, już wtedy mi przepowiedział. Skąd wiedział, to była jego tajemnica, bo jeszcze się na to absolutnie nie zanośli ani w myślach, ani w pragnieniach, ani w planach Kościoła Chrystusowego. Był to rok 1937 czy 1938...”².

Rola jaką odegrał ks. Antoni Bogdański w życiu Prymasa Tysiąclecia, nie była dotąd podnoszona. Biografowie obu przywołanych postaci sygnalizowali jedynie roczny okres dyrektorowania ks. Bogdańskiego w Niższym Seminarium Duchownym im. Piusa X, którego wychowankiem był kard. Wyszyński. Jeżeli podawali więcej informacji, to dotyczyły one działalności w harcerstwie, które

---

¹ S. Kard. Wyszyński, *Promienne rozważania. Garść wspomnień*, [w:] *Sursum Corda. Wybór przemówień*, red. P. Granatowicz, Poznań 1974, s. 43.

² *Ibid.*, s. 44.

było życiową pasją ks. Bogdańskiego³. Tymczasem kard. Wyszyński wspominał po latach: „Byliśmy za młodzi, za mało mieliśmy doświadczeń, aby rozeznac duchowość tego człowieka”⁴. Co zatem takiego charakteryzowało ks. Antoniego Bogdańskiego, że zdobył szacunek i uznanie Wielkiego Prymasa? Na to pytanie postaram się odpowiedzieć w niniejszym artykule.

2. Środowisko rodzinne i lata szkolne

Antoni Bogdański przyszedł na świat 14 września 1891 r. w Maluszynie w domu rodzinnym Józefa i Antoniny z Krywultów⁵. Rodzice przyszłego kapłana i profesora seminarium wrocławskiego cieszyli się uznaniem miejscowego dworu Ostrowskich, którzy władali dobrami maluszyńskimi, położonymi na południowo-wschodnim krańcu ówczesnego powiatu noworadomskiego (obecnie radomszczańskie) w guberni piotrkowskiej, od przeszło półtora wieku⁶. Ostrowscy w Maluszynie posiadali swój wielkopański dwór, w którym funkcję pokojówki pełniła do czasu zamążpójścia w 1888 r. Antonina Krywult⁷. W miejscowości dworskiej stały także murowany kościół parafialny pod wezwaniem św. Mikołaja, wzniesiony w końcu XVIII stulecia, szkoła elementarna, zarząd dóbr, czworaki oraz szpital gminny⁸, w którym pracował zasłużony felczer

³ S. Librowski, *Bogdański Antoni*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. Feliks Gryglewicz, Lublin 1976, k. 272; S. Janaczek, *Antoni Bogdański*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 1, red. R. Bender, Warszawa 1991, s. 39–40; S. Puchała, *Poczet Harcmistrzów i Harcmistrzów Polski*, t. 1, Warszawa 2014; H. Wasilewski, *Bogdański Antoni*, [w:] *Wrocławski Słownik Biograficzny*, t. 1, red. S. Kunikowski, Wrocław 2004, s. 26–29; M. Syguda, *Sławne postaci Kościoła Maluszyńskiego*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 209–219; ead., *Sławne postaci Kościoła Maluszyńskiego*, [w:] *Kościół i parafia św. Mikołaja w Maluszynie 1412–2012. Materiały z jubileuszowego sympozjum 600-lecia parafii i 225-lecia kościoła św. Mikołaja w Maluszynie zorganizowanego w dniu 20 października 2012 roku w Maluszynie*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2013, s. 145–154; W. Tomaszewski, *Antoni Bogdański (1891–1938), profesor Wyższego Seminarium Duchownego, działacz harcerski*, [w:] *Zasłużeni dla Wrocławka (XIII–XX wiek)*, red. M. Wojciechowski, Wrocław 1991, s. 30–31.

⁴ S. Kard. Wyszyński, op. cit., s. 44.

⁵ Metryka urodzenia Antoniego Bogdańskiego, [w:] Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (skrót: AACz), sygn. KM 3951, [akt nr 96] s. 124v.

⁶ V.: A.J. Zakrzewski, *Z dziejów dziewiętnastowiecznej rodziny ziemiańskiej. Ostrowscy h. Korab z Maluszyna*, [w:] H. Ostrowska, *Dzieje Maluszyna i jego dziedziców z opowiadania i z pamięci zebrane (...)*. Z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A.J. Zakrzewski, Warszawa 2009, s. 7–46; v.: także: A.J. Zakrzewski, *Osiem wieków Żytna. Zarys społeczności lokalnych*, [w:] A.J. Zakrzewski, J. Związek, *Żytno (1198–1998)*, Żytno 1998, passim; K. Studnicka-Mariańczyk, *Domena Ostrowskich z Maluszyna jako przykład przemian kapitalistycznych w rolnictwie polskich w XIX wieku*, Warszawa 2014; ead., *Siedziba ziemiańska Korabitów Ostrowskich z Maluszyna*, Warszawa 2014.

⁷ Antonina ur. się w 1858 r. w Kuczkanie, była córką Józefa i Ludwiki z Niedźwiedzkich. Akt ślubu Józefa Bogdańskiego i Antoniny Krywult, [w:] AACz, sygn. KM 3956, [akt nr 14], s. 297.

⁸ V.: K. Maciaszyk-Bednarek, *Kościół parafialny i jego uposażenie*, [w:] *Villa Maluschyn...*, s. 102; Ł. Kopera, *Dzieje szkół elementarnych i powszechnych w dobrach Ostrowskich z Maluszyna (do 1945 r.)*, Sudzin-Włoszczowa 2011.

Józef Bogdański⁹. Z aktu ślubu wciągniętego do księgi metrykalnej parafii maluszyńskiej wynika, że tak ojciec, jak i matka ks. Bogdańskiego przybyli do Maluszyna na zaproszenie dworu. I tak, Józef Bogdański pochodził z Warszawy, gdzie Aleksander Ostrowski (1801–1886) posiadał własne mieszkanie na czas urzędowania w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim, którego był wiceprezesem, natomiast Antonina Krywult z Kuczkowa, położonego w sąsiednich dobrach Chrzastów (Koniecpol), należących do Potockich¹⁰. Z opisu pamiętnikarskiego Heleny Ostrowskiej (1815–1892), żony Aleksandra Ostrowskiego, właściciela dóbr Maluszyn¹¹, wynika, że Józef Bogdański w momencie ożenku z Antoniną Krywultówną był wdowcem, posiadającym własne potomstwo, a nawet wnuków¹². Z tej racji pamiętnikarka wyrażała nawet obawy o przyszłość tego małżeństwa: „Z prawdziwym żalem przyjdzie nam się rozstać nie tylko z ważnymi usługami, ale też i tak miłą osobistością, pełnej zalet, Antoniny. Nie wątpię, że panu Bogdańskiemu przyniesie spokój błogi, byle go nie mąciły dzieci doletnie, może nie wszystkim rade temu powtórnemu małżeństwu”¹³. Obawy te okazały się jednak złudne, gdyż jak wyznała po latach bratanica ks. Bogdańskiego Wiesława: „Dzieci pokochały macochę od razu, bo była mądra i bardzo dobra”¹⁴. Z małżeństwa Antoniny i Józefa Bogdańskich zrodziło się troje potomstwa: Józef, Antoni i Aleksander. Ten ostatni zaznaczył swój udział w dwóch wojnach światowych. Był ochotnikiem wojny 1914–1918, a następnie walczył w bitwie warszawskiej 1920 r., powracając z niej w randze kapitana. Zginął w kampanii wrześniowej 1939 r.¹⁵. Wszyscy trzej bracia zmarli nie ukończywszy 47 roku życia¹⁶.

Rodzina Bogdańskich zamieszkiwała w Maluszynie w tzw. lazarecie, czyli szpitalu¹⁷. W jego bezpośrednim sąsiedztwie położony był cmentarz parafialny, na którym Ostrowscy wybudowali w 1895 r. kaplicę pod wezwaniem św. Barbary,

⁹ Józef Bogdański ur. się w 1829 r. w Warszawie, jego rodzicami byli Andrzej i Joanna z Markowskich. Bogdańscy zamieszkiwali w stolicy przy ul. Krakowskie Przedmieście 395 i administracyjnie przynależeli do parafii Świętego Krzyża. Akt ślubu Józefa Bogdańskiego i Pauliny Kostro, [w:] Archiwum Państwowe w Warszawie, sygn. USC 23, s. k. 319v.

¹⁰ Ibid.

¹¹ K. Studnicka-Mariańczyk, *Spoleczno-gospodarcza działalność Aleksandra Ostrowskiego w latach 1832–1890*, [w:] *Silva Rerum Antiquarum. Księga Pamiątkowa dedykowana prof. zw. dr. hab. Bartłomiejowi Szyndlerowi*, red. R. Szwed, Częstochowa 2009; ead., *Siedziba ziemiańska...*, s. 26–57.

¹² H. Ostrowska, op. cit., s. 873. Bratanica księdza Bogdańskiego – Wiesława wspomina w swoich zapiskach, spisanych w maju 1936 r., że jej dziadek Józef Bogdański w momencie ślubu z Antoniną z Krywultów miał sześcioro dzieci, żonatych lub zamężnych, których „los rozsiał po kraju, a także poza nim (jeden z synów żył na Węgrzech)”. Cf.: *Wspomnienie o księdzu Antonim Bogdańskim jego bratanicy, Wiesławcy*, [w:] *Ksiądz harcmistrz. Antoni Bogdański i jego ideowi spadkobiercy*, red. A.J. Pawłowscy, Włocławek 2001, s. 25.

¹³ H. Ostrowska, op. cit., s. 873.

¹⁴ Wiesława była córką Józefa, najstarszego z synów Antoniny i Józefa Bogdańskich. Swoje wspomnienia spisała w sanatorium w Staszycówce w maju 1936 r. *Wspomnienie o księdzu Antonim Bogdańskim jego bratanicy...*, s. 25.

¹⁵ *Wspomnienie o księdzu Antonim Bogdańskim jego bratanicy...*, s. 26.

¹⁶ Józef zmarł na raka kości w 1936 r., Antoni, jako ksiądz w 1938 r., Aleksander zginął we wrześniu 1939 r. Ibid., s. 26.

¹⁷ *Plan wsi Maluszyn z 1869 r.*, [w:] A.J. Zakrzewski, *Wieś i dwór w Maluszynie na przełomie XVIII i XIX wieku*, [w:] *Villa Maluschyn...*, s. 237.

służącą za ich rodzinne mauzoleum¹⁸. Antonina od czasu zamążpójścia zajmowała się wyłącznie prowadzeniem domu i wychowywaniem potomstwa; Józef oddawał się służbie lekarskiej na rzecz ludności pracującej w dobrach Ostrowskich, dla której pobudowany był szpital¹⁹. W takim środowisku dorastał Antoni Bogdański, przysły ksiądz i profesor Seminarium Duchownego we Włocławku. O jego karierze duchownej zdecydowała przede wszystkim pozycja społeczna rodziców, ale wpływ na nią mieli także miejscowy dwór i proboszcz parafii maluszyńskiej ks. Franciszek Staliński (1890–1921)²⁰, który w rok po przybyciu do Maluszyna ochrzcił Antoniego Bogdańskiego. „Zapewne nikt ze świadków narodzin nie przypuszczał wtedy, że to nowo narodzone dziecko przyniesie tyle zaszczytów dla Maluszyna – małej parafii w ówczesnej diecezji Kujawsko-Kaliskiej. Tamtejszy proboszcz parafii, ks. Franciszek Staliński też nie spodziewał się, że to dziecko, które ochrzcił dnia 18 września 1891 r., będzie powodem jego dumy i radości w długiej pracy duszpasterskiej w parafii Maluszyn” – napisał w biografii Bogdańskiego ks. Mariusz Koronowski²¹. Nie było to zresztą jedyne dziecko z parafii maluszyńskiej, które poszło do kapłaństwa spod ręki proboszcza Stalińskiego. Wcześniej tę drogę obrał Ludwik Jędrzejczyk (1865–1952) z Ciężkowiczek, znany pod imieniem Augustyn, utalentowany malarz z Zakonu Ojców Paulinów na Jasnej Górze²².

Szpital gminny w Maluszynie

Fot. I. Jezierski, Gmina Maluszyn w 1935 roku. Do druku przygotował Ł.S. Kopera, wstępem i przypisami opatrzył A.J. Zakrzewski, fotografie współczesne T.M. Kolmasiak, Włoszczowa 2014, s. 35.

¹⁸ K. Maciaszczyk Bednarek, op. cit., s. 112.

¹⁹ P. Kolmas, *Działalność społeczno-gospodarcza Ostrowskich (od połowy XVIII wieku do 1923 roku)*, „Zeszyty Koła Naukowego Historyków WSP w Częstochowie”, 1997, t. 1, s. 48; v.: I. Jezierski, *Gmina Maluszyn w 1935 roku*. Do druku przygotował Ł.S. Kopera, wstępem i przypisami opatrzył A.J. Zakrzewski, fotografie współczesne T.M. Kolmasiak, Włoszczowa 2014, s. 30.

²⁰ J. Związek, op. cit., s. 53.

²¹ M. Koronowski, *Ksiądz Antoni Bogdański jako duszpasterz i publicysta*, [praca mgr w Bibliotece WSD we Włocławku] Włocławek-Lublin 1997, s. 15–16.

²² V.: Ł. Kopera, *O. Augustyn Jędrzejczyk (1865–1952) – jasnogórski malarz Bogarodzicy z Ciężkowiczek*, „Zeszyty Radomszczańskie”, 2015, t. 10, s. 247–257.

czytania i pisanie w języku polskim i rosyjskim, arytmetykę, religię i historię świętą. W teczce akt personalnych ks. Bogdańskiego nie zachowało się żadne świadectwo szkolne, na podstawie którego można by orzec o jego szczególnych zainteresowaniach i zdolnościach. Z pewnością były to nauki humanistyczne, w tym katechizm i historia święta, których znajomość była podstawą późniejszego przyjęcia do seminarium duchownego. Nie wiadomo też, w którym momencie życia młody Antoni oznajmił swoim rodzicom chęć zostania księdzem. Z zapisków wspomnianej bratanicy ks. Bogdańskiego – Wiesławy, dowiadujemy się, że duży wpływ na jego drogę kapłańską wywarła matka. Krewna wspominała, że „babka Antonina była przede wszystkim (i że wszystko z tego wynikało) osobą głęboko wierzącą i miłującą tak bardzo, że prosiła Pana naszego, żeby niezależnie od tego, ile dzieci urodzi mężowi, jedno łaskawie na służbę całego życia dla Siebie wziął... Antoni, który imię otrzymał po matce, był tym dzieckiem, które Pan powołał na Swoją służbę”²⁴.

Zanim jednak Antoni Bogdański przekroczył próg seminarium, musiał odebrać przygotowanie w zakresie szkoły gimnazjalnej, gdzie mógł uzyskać maturę, a więc przepustkę na studia teologiczne. W tym celu wyjechał do Warszawy i w 1902 r. rozpoczął naukę w Szkole Realnej przy ul. Nowy Zjazd (obecnie Żłota 51), do której uczęszczał przez trzy lata. Uczniowie tej szkoły włączyli się czynnie w 1905 r. do ogólnokrajowej akcji strajkowej, domagając się polonizacji języka wykładowego i programów nauczania. Zaprotestował również uczeń Antoni Bogdański, za co został ukarany opuszczeniem murów szkoły. W tej sytuacji postarał się o przyjęcie do otwartego właśnie prywatnego gimnazjum gen. Pawła Chrzanowskiego w Warszawie przy ul. Smolnej 30²⁵. Placówka ta w wyniku akcji strajkowej 1905 r. uzyskała statut szkoły średniej z językiem polskim jako wykładowym, za wyjątkiem przedmiotów historii i geografii. Polonizacja szkoły w tamtym czasie oznaczała jednak utratę przywilejów rządowych, m.in. nieuznawania przez władze rosyjskie zdanej w niej matury. Gimnazjum gen. Chrzanowskiego stało się szybko największą szkołą średnią na obszarze wszystkich trzech zaborów. W październiku 1905 r. naukę w niej rozpoczęło około 1440 uczniów w 27 klasach²⁶. Polski i patriotyczny charakter gimnazjum przyciągał odważną młodzież, pragnącą poświęcić się służbie Ojczyźnie. Jego uczniem był m.in. ks. Ignacy Skorupka (1893–1920), a maturę w nim zdawali w latach 1906–1910: Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), filozof, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, a następnie rektor Uniwersytetu Łódzkiego; Mieczysław Norwid-Neugebauer (1884–1954), minister robót publicznych II RP, generał dywizji WP; Tadeusz Piskor (1889–1951), generał dywizji WP, szef Sztabu Generalnego WP; Stanisław Jackowski (1887–1951), rzeźbiarz, twórca pomnika Jana Kilińskiego

²⁴ *Wspomnienie o księdzu Antonim Bogdańskim jego bratanicy...*, s. 25–26.

²⁵ Szkoła początkowo mieściła się w gmachu przy ul. Wielkiej 13 (obecnie Poznańskiej). Jej otwarcie nastąpiło w roku szkolnym 1903/1904. Ciesząca się dużym uznaniem placówka w 1905 r. otrzymała nowy gmach przy ul. Smolnej 30, gdzie po remontach i przebudowach powojennych mieści się do dzisiaj. Jej spadkobiercą jest XVIII Liceum Ogólnokształcące im. Jana Zamoyskiego. T. Kwiek, *Nasza Szkoła 1905–1939*, [w:] *Smolna 30. Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego*, red. J. Durko, T. Kwieka i in., Warszawa 1989, s. 14–15; v.: T. Manteuffel, *Chrzanowski z Łaniewa Paweł*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, red. J. Brożek, F. Chwałczewski, Kraków 1937, s. 462–463.

²⁶ *Gimnazjum Chrzanowskiego*, [w:] *Smolna 30...*, s. 271–272.

w Warszawie; Wacław Jędrzejewicz (1893–1993), działacz niepodległościowy, polityk i historyk, minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego II RP²⁷ oraz Antoni Bogdański z Maluszyna, kapłan, wychowawca Prymasa Tysiąclecia i pierwszy Naczelny Kapelan ZHP²⁸.

3. Na drodze do kapłaństwa

Niewątpliwie powołanie do kapłaństwa Antoniego Bogdańskiego kształtowało się pod okiem jego matki Antoniny, która uchodziła za kobietę bardzo religijną. Jako dawna oficjalistka miejscowego dworu mogła zabiegać o wsparcie dla syna u rodziny Ostrowskich, kolatorów kościoła parafialnego w Maluszynie. Okazywały je najczęściej wspomniana Helena Ostrowska i jej córka Ludwika (1851–1926)²⁹, kobiety o wielkiej pobożności i szczególnej wrażliwości. Nie bez wpływu na wybór drogi kapłańskiej przez Antoniego pozostał także miejscowy proboszcz maluszyński, ks. Franciszek Staliński, wielki orędownik dokończenia budowy i konsekracji kościoła parafialnego oraz wybudowania nowej kaplicy na cmentarzu grzebalnym. Obie świątynie konsekrował we wrześniu 1903 r. bp Stanisław Zdzitowiecki, ordynariusz włocławski, którego w posłudze biskupiej mógł obserwować młody Bogdański³⁰. Szczególną eskalacją duchowych przeżyć, będących udziałem wiejskiego ludu, były odpusty parafialne w dniu św. Augustyna (28 sierpnia), Narodzenia NMP (8 września) i patrona parafii św. Mikołaja (6 grudnia). Punktem kulminacyjnym uroczystości kościelnych był wrześniowy odpust Matki Bożej Siewnej, połączony z dożynkami dworskimi, na które tłumnie ściągająca okoliczna ludność z parafii, a także miejscowości zapilicznych, należących dawniej do kościoła w Maluszynie³¹.

Antoni Bogdański wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku w 1908 r. Uczelnia w tym czasie przeżywała okres swej świetności. Pracowali w niej wybitni teologowie, tacy jak ks. Idzi Radziszewski, ówczesny rektor seminarium, a późniejszy współtwórca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i jego pierwszy rektor³², oraz ks. Stanisław Gruchalski. Ten ostatni wykładał

²⁷ *Lista maturzystów 1905–1916*, [w:] *Smolna 30...*, s. 330–341.

²⁸ Właściwie wśród absolwentów rocznika 1908 gimnazjum nie podano nazwiska Antoniego Bogdańskiego. Próbowałem to sprawdzić w aktach na podstawie, których przygotowywano monografię szkoły w 1989 r., ale bezskutecznie. Ukończenie gimnazjum Chrzanowskiego w Warszawie ks. Bogdański przywołuje jednak w swoim życiorysie pozostawionym w aktach personalnych. *Akta personalne ks. Bogdańskiego A. (1891–1938)*, [w:] Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. AKDWI, pers. 11a-11b; por. *Lista maturzystów...*, s. 332–334.

²⁹ K. Studnicka-Mariańczyk, *Dwa obrazy z życia Ludwiki Ostrowskiej – autorki pamiętnika*, [w:] *I wojna światowa z perspektywy dworu...*, s. 19–50; v.: J. Kita, *Ludwika hrabina Ostrowska z Maluszyna (1851–1926) – życie i działalność*, [w:] *Villa Maluschyn...*, s. 257–282.

³⁰ Ł. Kopera, *Relacja „Dzwonka Częstochowskiego” z konsekracji kościoła św. Mikołaja i kaplicy cmentarnej św. Barbary w Maluszynie dokonanych we wrześniu 1903 roku*, [w:] <http://www.maluszyn.eu> [dostęp: 12.01.2015].

³¹ A.J. Zakrzewski, *O zapomnianym kulcie Obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Maluszynie*, [w:] <http://www.maluszyn.eu> [dostęp: 12.01.2015]; M. Łacka-Malecka, *Tytuł kościoła świętego Mikołaja i świętego Krzyża oraz kult świętych w parafii Maluszyn*, [w:] *Villa Maluschyn...*, s. 136–145; Ł. Kopera, *Duszpasterstwo i życie religijne wiernych w parafii Maluszyn*, [w:] *Villa Maluschyn...*, s. 152 i nast.

³² V.: G. Karolewicz, *Ksiądz Idzi Benedykt Radziszewski 1871–1922*, Lublin 1998.

w seminarium socjologię, a prywatnie zainteresowany był sprawami duszpasterstwa młodzieży, szczególnie w rozwijającym się wówczas we Włocławku harcerstwie³³. W 1911 r. kleryk Bogdański otrzymał święcenia niższe (*minores ordines*), w czasie których przyjął tonsurę. Zdolności intelektualne, jakimi odznaczał się w czasie studiów seminaryjnych zdecydowały o jego wyjeździe, jeszcze jako diakona, na dalsze studia w zakresie filozofii i wyższej teologii spekulatywnej do Fryburga w Szwajcarii. Ostateczną decyzję o podróży diakona Bogdańskiego podjął biskup diecezji włocławskiej Stanisław Zdzitowiecki³⁴. Po roku studiów we Fryburgu, 28 marca 1914 r., Antoni Bogdański przyjął święcenia kapłańskie. Naukę kontynuował do 1915 r., kiedy mógł odebrać dyplom licencjata teologii. Wobec wielkiej wojny, jaka rozszalała się w Europie i na pozostałych kontynentach nie powrócił od razu do kraju, ale jako młody ksiądz służył pomocą duszpasterską wychodźstwu polskiemu we Fryburgu, Genewie i innych ośrodkach polonijnych³⁵.

4. Profesor Seminarium Duchownego we Włocławku

Ks. Antoni Bogdański po powrocie do kraju w 1919 r. został mianowany wicerektorem i wykładowcą Seminarium Duchownego we Włocławku i jednocześnie dyrektorem Niższego Seminarium Duchownego im. Piusa X we Włocławku. Obie uczelnie były ze sobą ściśle powiązane w ten sposób, że niższe seminarium, jako szkoła licealna, umożliwiało uzupełnienie wykształcenia kandydatom do kapłaństwa, którzy z różnych powodów nie zdołali zdobyć matury, niezbędnej do wyższych studiów seminaryjnych. Ks. Bogdański w seminarium wykładał teologię spekulatywną, liturgikę i katechetykę. Wśród grona jego ówczesnych słuchaczy i wychowanków był alumn Stefan Wyszyński, który w momencie objęcia dyrektorstwa nad niższym seminarium przez ks. Bogdańskiego był w drugiej klasie gimnazjalnej w ośmioletnim cyklu gimnazjum przygotowującego do matury, a jednocześnie na drugim kursie seminarium duchownego³⁶.

Obok pracy wychowawcy i profesora akademickiego ks. Bogdański starał się przeszczerzyć na grunt Kościoła w odradzającej się Rzeczypospolitej idee Stowarzyszenia Kapłanów Świeckich Miłości Apostolskiej, zwanego charystami, z którymi zetknął się na studiach za granicą. Charyści propagowali życie wspólne wśród kapłanów diecezjalnych oraz pogłębianie ich życia duchowego. Ideał takiego egzystowania znany był i praktykowany w Kościele od wieków, ale na skutek różnych czynników upadał, aby na nowo rozwinąć się we Francji w XIX w. Propagowanie idei charystów wśród duchowieństwa polskiego było utrudnione w czasach zaborów, a jedynie księża, którzy mieli możliwość wyjazdów zagranicznych, mogli podejmować inicjatywy przeszczerzenia jej na grunt polski. Tak było w przypadku ks. Antoniego Bogdańskiego i ks. Władysława Kornilowicza, pochodzących z diecezji warszawskiej, którzy wyjechali na studia do Fryburga szwajcarskiego w 1914 r. Ich entuzjastyczny zapał do podjęcia idei charystów zaowocował zawiązaniem struktur w rodzimych diecezjach. Ks. Bogdański, jako główny moderator i pierwszy prezes włocławskiego stowarzyszenia charystów

³³ P. Nitecki, *Włocławskie dzieje ks. Stefana Wyszyńskiego 1917–1946*, Wrocław 2008, s. 32.

³⁴ Ł. Kopera, *Relacja „Dzwonka Częstochowskiego”...*

³⁵ H. Wasilewski, op. cit., s. 27.

³⁶ P. Nitecki, op. cit., s. 28.

(1919–1925), nowy styl życia kapłańskiego propagował wśród księży diecezji wrocławskiej, ale także wśród kleryków tamtejszego seminarium duchownego, co skutkowało pozytywną odezwą duchowieństwa i młodych adeptów. Jeszcze w 1919 r. do charystów przystąpił kl. Stefan Wyszyński, który najwyraźniej widział przyszłość Kościoła w organizującym się ruchu księży o potrzebach głębszej duchowości i pracy w jedności dla Kościoła Chrystusowego i ojczyzny. Przynależność ks. Wyszyńskiego do stowarzyszenia charystów, które oficjalnie zostało zatwierdzone w Polsce w 1927 r., zaowocowała wyjazdem z grupą księży wrocławskich na studia doktoranckie do Lublina. Na czas studiów w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. Wyszyński otrzymał zlecenie zawiązania struktur stowarzyszenia charystów na terenie diecezji lubelskiej, co łączyło się z jego nominacją na Sekretarza Generalnego Stowarzyszenia³⁷.

Działalność ks. Stefana Wyszyńskiego w stowarzyszeniu charystów upływała przede wszystkim na umocnieniu życia duchowego, czemu sprzyjało pogłębianie wiedzy filozoficzno-teologicznej, głębokie przeżywanie liturgii oraz działalność publicystyczna na łamach czasopism „Charitas Christi” i „Pax tecum”³⁸. Wszystko to miało ogromny wpływ na późniejsze lata posługiwania na stolicy prymasowskiej w Warszawie. W momencie, kiedy stowarzyszenie charystów rozszerzyło swoje struktury na inne diecezje kraju, w 1928 r. podjęto decyzję o połączeniu poszczególnych stowarzyszeń w jeden związek, przyznając im jednocześnie autonomię w diecezjach. W ten sposób Związek Kapłanów Świeckich Miłości Apostolskiej stwarzał możliwość do zacieśnienia dobrych relacji i współpracy wśród księży z różnych diecezji, co było niezwykle ważne w pracy duszpasterskiej na niwie Kościoła w odradzającej się Rzeczypospolitej. Tak też było w przypadku ks. Wyszyńskiego i jego profesora, ks. Antoniego Bogdańskiego, których łączyły serdeczne relacje i przyjaźń. Okazję do spotkań księży charystów dawał ogólnokrajowy Zjazd Walny wszystkich członków Związku, jaki miał miejsce co trzy lata w Lubinie, a także konferencje duchowe i rekolekcje przeżywane walnie lub w poszczególnych stowarzyszeniach na szczeblu diecezjalnym. Ks. Antoni Bogdański w gronie charystów pozostawał niezwykle cenionym teologiem, który pomimo choroby płucnej i ustąpienia z funkcji prezesa Związku w 1925 r., nadal cenił sobie ideał życia wspólnotowego kapłanów diecezjalnych. Kiedy po rezygnacji z wszystkich funkcji kościelnych osiadł jako proboszcz w Skulsku, częstym gościem na jego plebani był ks. Wyszyński, który powrócił z Lublina do Włocławka w 1930 r. jako wykładowca seminaryjny. Coś niezwyklego musiało być w tych spotkaniach, skoro po latach, w czasie swych cierpień, Prymas Wyszyński wspominał ks. Bogdańskiego jako wizjonera: „Niezapomniany ten człowiek podczas pewnego wykładu liturgiki powiedział: «Przyjdzie czas, gdy przejdziecie przez takie udręki, o jakich człowiek naszego wieku nawet myśleć nie umie. Wielu kapłanom wbić będą gwoździe w tonsury, wielu z nich przejdzie przez więzienie». Niewielu z moich kolegów zapamiętało te słowa. Zapadły mi one głęboko w duszę. Gdy w roku 1939 [tj. 1938 – przyp. ŁK] odwiedziłem księdza Bogdańskiego w Skulsku na łożu śmierci, pamiętałem o nich. Kazał mi wtedy gotować się do ciężkiej i odpowiedzialnej

³⁷ V.: K. Rulka, *Z dziejów ruchu charystowskiego w Polsce i w diecezji wrocławskiej*, „Studia Włocławskie”, 2006, t. 9, s. 419–243.

³⁸ Ibid., s. 426.

drogi, która w życiu kapłańskim mnie czeka. Oczy tego płonącego człowieka patrzyły z głębi zapaści niezwykłym światłem...”³⁹. Była to zapowiedź wielkiej martyrologii duchowieństwa polskiego podczas II wojny światowej, a następnie represji i prześladowań kapłanów w latach największej ateizacji społeczeństwa, jaką prowadziły władze komunistyczne powojennej PRL.

Ks. Antoni Bogdański (1891–1938)

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-R-195.

5. Harcmistrz Bogdański

Ksiądz Bogdański w swoim krótkim kapłańskim życiu pełnił wiele zaszczytnych funkcji kościelnych i społecznych. W ciągłej pracy, po powrocie ze studiów do kraju towarzyszyło mu cierpienie z powodu nabytej choroby gruźliczej. Dlatego też szukał sposobności na chwilę wytchnienia, jaką dawała mu radość z działalności w harcerstwie. To właśnie w nim widział najważniejszy sposób oddziaływania na młodzież, syntezę najlepszych zasad i metod, służących wychowaniu człowieka. Harcerstwo stało się jego ideą, którą starał się wprowadzać w życie. Jako wychowawca seminaryjny i prefekt szkół wrocławskich szybko potrafił zjednać sobie młodych ludzi w Chorągwi Męskiej na terenie kilku powiatów Kujaw, dla której od czerwca 1921 r. został komendantem. Jednocześnie

---

³⁹ S. Kardynał Wyszyński Prymas Polski, *Zapiski Więzienne*, Paris 1982, s. 15.

pełnił obowiązki dowódcy Włocławskiego Hufca Męskiego i Samodzielnego Hufca Żeńskiego. Marzył o wybudowaniu we Włocławku Domu Harcerza, jako centrum ruchu harcerskiego w regionie. W między czasie uczestniczył w uroczystości żałobnej swojego proboszcza i dobrodzieja, ks. Franciszka Stalińskiego z Maluszyna, który zmarł 14 października 1921 r. w Ciechocinku. Na jego pogrzebie ks. Bogdański wygłosił mowę pożegnalną⁴⁰. W 1924 r. na I Narodowym Zlocie Harcerskim podał projekt tzw. wychowania puszczańskiego, który stał się następnie podstawą działania wszystkich drużyn harcerskich w Polsce. Program zakładał ścisły związek drużyn harcerskich z naturą, co miało przejawiać się prostym życiem obozowym⁴¹. Działalność harcerska ks. Bogdańskiego stawała się coraz szerzej zauważalna w kręgach kościelnych do tego stopnia, że w dniu 29 listopada 1925 r. na V Walnym Zjeździe ZHP we Lwowie powołany został na urząd pierwszego w dziejach tej organizacji Naczelnego Kapelana ZHP⁴². Na tę okoliczność uzyskał u swego zwierzchnika bpa Zdzitowieckiego pozwolenie na wyjazd do Warszawy, by stamtąd sterować harcerstwem w Polsce. Jego praca opierała się na działalności publicystycznej, poprzez którą kierował odezwy do harcerzy w całym kraju; wizytował także Chorągwie i Drużyny Harcerskie w terenie⁴³.

Kadencję Naczelnego Kapelana ZHP pełnił do 1929 r., po czym wycofał się z działalności harcerskiej i wyjechał na kilka miesięcy do Stanów Zjednoczonych. Po powrocie do kraju pełnił obowiązki duszpasterskie w parafiach na terenie dzisiejszej archidiecezji częstochowskiej (Chruszczobród k. Zawiercia) i diecezji kieleckiej (Sobótka k. Skarżyska-Kamiennej, Tarłów k. Ostrowca Świętokrzyskiego)⁴⁴. W 1935 r. poprosił biskupa o powrót do macierzystej diecezji włocławskiej. Najpierw pełnił obowiązki administratora parafii Dąbrowa Wielka w dekanacie sieradzkim, a następnie powrócił na krótko do Włocławka. W tym czasie ks. Bogdański był już bardzo schorowanym człowiekiem. W 1937 r. biskup włocławski powierzył mu niewielką parafię Skulsk k. Konina, gdzie mógł poświęcać, jak się wkrótce okazało, resztki swoich sił pracy duszpasterskiej. Zmarł 13 czerwca 1938 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skulsku. Żegnano go wówczas, jako kapłana i zasłużonego działacza na rzecz budowania struktur ZHP⁴⁵. W miejscu ostatniego pobytu oraz w katedrze włocławskiej wierni ufundowali ks. Bogdańskiemu pamiątkowe epitafium.

6. Podsumowanie

Ks. Antoni Bogdański we wspomnieniach Prymasa Wyszyńskiego jawi się, jako duchowy mistrz i kapłan o niezwykłym usposobieniu prorokowania, a przy tym człowiek wielkiego cierpienia, znoszonego z pokorą. Wprawdzie ks. Bogdański wyprzedził urodzeniem kard. Wyszyńskiego o 10 lat, to obaj duchowni wzrastali w tych samych warunkach politycznych, które charakteryzowały się

⁴⁰ *Śp. Ks. Franciszek Staliński*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, 1921, nr 15, s. 440.

⁴¹ T. Wyrwalski, *Rozwój idei puszczańskiej w skautingu 1902–1939*, Kraków 1988, passim.

⁴² A. Bogdański, *Harcerstwo jako czynnik odrodzenia...*, s. 15.

⁴³ H. Wasilewski, op. cit., s. 29.

⁴⁴ Ibid., s. 28.

⁴⁵ *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1938, nr 6–7 (czerwiec–lipiec), s. 167; cf.: W. Tomaszewski, *Kapłan-harcerz*, „Ład Boży”, 1984, nr 3, s. 5.

walką z zaborcom o wskrzeszenie ojczyzny. Obaj także doświadczyli okrucieństw pierwszej wojny światowej, choć przeżywanej z perspektywy dwóch krajów. Wspólna droga ks. Bogdańskiego i przyszłego Prymasa zaczęła się we Włocławku latem 1919 r., kiedy ks. Bogdański powrócił z Fryburga do Włocławka po skończonych studiach w zakresie nauk teologicznych. Objął wówczas posadę dyrektora i wykładowcy seminarium, którego alumnem był Stefan Wyszyński. Już w pierwszych latach od przyjazdu nowy profesor teologii zdobył zainteresowanie wśród młodzieży seminaryjnej, dzięki krzewieniu ideału życia wspólnotowego kapłanów diecezjalnych w Stowarzyszeniu Kapłanów Świeckich Miłości Apostolskiej, czyli charystów. Kleryk Wyszyński przystąpił do stowarzyszenia jeszcze jesienią 1919 r., dzięki czemu mógł poznać bliżej ks. Bogdańskiego i rozwijać się w kierunku przyszłej pracy naukowej. Współpraca ta zaowocowała studiami na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. Wyszyńskiego, które wiązały się także z organizacją struktur stowarzyszenia charystów w diecezji lubelskiej. Zadania te przyszły Prymas podjął z wielkim wyzwaniem w poczuciu odpowiedzialności przed władzą diecezjalną i swoim profesorem. Formacja intelektualna i działalność chrześcijańsko-społeczna ks. Wyszyńskiego w stowarzyszeniu charystów zgromadziły wielki potencjał na Jego późniejszą drogę prymasowską. Po latach kard. Wyszyński wspominał ks. Bogdańskiego jako tego, który przygotowywał go na drogę najcięższej walki o dochowanie wiary w narodzie i obronę Kościoła Chrystusowego.

Bibliografia

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (skrót: AACz), sygn. KM 3951, 3956.

Archiwum Państwowe w Warszawie, sygn. USC 23.

Janacek S., *Antoni Bogdański*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 1, red. R. Bender, Warszawa 1991, s. 39–40.

Jeziński I., *Gmina Maluszyn w 1935 roku*. Do druku przygotował Ł.S. Kopera, wstępem i przypisami opatrzył A.J. Zakrzewski, fotografie współczesne T.M. Kolmasiak, Włoszczowa 2014.

Karolewicz G., *Ksiądz Idzi Benedykt Radziszewski 1871–1922*, Lublin 1998.

Kita J., *Ludwika hrabina Ostrowska z Maluszyna (1851–1926) – życie i działalność*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 257–282.

Kolmas P., *Działalność społeczno-gospodarcza Ostrowskich (od połowy XVIII wieku do 1923 roku)*, „Zeszyty Koła Naukowego Historyków WSP w Częstochowie”, 1997, t. 1, s. 9–21.

Kopera Ł., *Duszpasterstwo i życie religijne wiernych w parafii Maluszyn*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 151–208.

Kopera Ł., *Dzieje szkół elementarnych i powszechnych w dobrach Ostrowskich z Maluszyna (do 1945 r.)*, Sudzin-Włoszczowa 2011.

Kopera Ł., *O. Augustyn Jędrzejczyk (1865–1952) – jasnogórski malarz Bogarodzicy z Ciężkowiczek*, „Zeszyty Radomszczańskie”, 2015, t. 10, s. 247–257.

Kopera Ł., *Początek szkoły elementarnej w Maluszynie (1811 r.)*, „Zeszyty Radomszczańskie” 2013, t. 7, s. 137–150.

Kopera Ł., *Relacja „Dzwonka Częstochowskiego” z konsekracji kościoła św. Mikołaja i kaplicy cmentarnej św. Barbary w Maluszynie dokonanych we wrześniu 1903 roku*, [w:] <http://www.maluszyn.eu> [dostęp: 12.01.2015].

Koronowski M., *Ksiądz Antoni Bogdański jako duszpasterz i publicysta*, [praca mgr w Bibliotece WSD we Włocławku] Włocławek-Lublin 1997.

Kwiek T., *Nasza Szkoła 1905–1939*, [w:] *Smolna 30. Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego*, red. J. Durko, T. Kwieka i in., Warszawa 1989, s. 14–15.

Librowski S., *Bogdański Antoni*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, Lublin 1976, k. 272.

Łącka-Małecka M., *Tytuł kościoła świętego Mikołaja i świętego Krzyża oraz kult świętych w parafii Maluszyn*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 129–150.

Maciaszczyk-Bednarek K., *Kościół parafialny i jego uposażenie*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 99–128.

Manteuffel T., *Chrzanowski z Łaniowa Paweł*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, red. J. Brożek, F. Chwalczewski, Kraków 1937, s. 462–463.

Nitecki P., *Włocławskie dzieje ks. Stefana Wyszyńskiego 1917–1946*, Wrocław 2008.

Ostrowska H., *Dzieje Maluszyna i jego dziedziców z opowiadania i z pamięci zebrane (...)*. Z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A.J. Zakrzewski, Warszawa 2009.

Pawłowscy A.J., *Ksiądz harcistrz Antoni Bogdański i jego ideowi spadkobiercy*, Włocławek 2001.

Plan wsi Maluszyn z 1869 r., [w:] A.J. Zakrzewski, *Wieś i dwór w Maluszynie na przełomie XVIII i XIX wieku*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 233–257.

Puchała S., *Poczet Harcmistrzyń i Harcmistrzów Polski*, t. 1, Warszawa 2014.

Rulka K., *Z dziejów ruchu charytowskiego w Polsce i w diecezji włocławskiej*, „Studia Włocławskie”, 2006, t. 9, s. 419–243.

Studnicka K., *Siedziba ziemiańska Korabitów Ostrowskich z Maluszyna*, Warszawa 2014.

Studnicka-Mariańczyk K., *Domena Ostrowskich z Maluszyna jako przykład przemian kapitalistycznych w rolnictwie polskich w XIX wieku*, Warszawa 2014.

Studnicka-Mariańczyk K., *Dwa obrazy z życia Ludwika Ostrowskiej – autorki pamiętnika*, [w:] *I wojna światowa z perspektywy dworu. Do druku przygotowali A. J. Zakrzewski i K. Studnicka-Mariańczyk*, Radomsko 2014, s. 19–50.

Studnicka-Mariańczyk K., *Spoleczno-gospodarcza działalność Aleksandra Ostrowskiego w latach 1832–1890*, [w:] *Silva Rerum Antiquarum. Księga Pamiątkowa dedykowana prof. zw. dr. hab. Bartłomiejowi Szyndlerowi*, red. R. Szwed, Częstochowa 2009.

Syguda M., *Sławne postaci Kościoła Maluszyńskiego*, [w:] *Villa Maluschyn 1412–2012. 600 lat Parafii św. Mikołaja w Maluszynie. Księga Jubileuszowa*, red. A.J. Zakrzewski i Ł. Kopera, Częstochowa 2012, s. 209–232.

Śp. Ks. Franciszek Staliński, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, 1921, nr 15, s. 440.

Tomaszewski W., *Antoni Bogdański (1891–1938), profesor Wyższego Seminarium Duchownego, działacz harcerski*, [w:] *Zasługi dla Włocławka (XIII–XX wiek)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991, s. 30–31.

Tomaszewski W., *Kapłan-harcercz*, „Ład Boży”, 1984, nr 3, s. 5.

Wasilewski H., *Bogdański Antoni*, [w:] *Włocławski Słownik Biograficzny*, t. 1, red. S. Kunikowski, Włocławek 2004, s. 26–29.

Wyrwalski T., *Rozwój idei puszczańskiej w skautingu 1902–1939*, Kraków 1988.

Wyszyński S. Kard., *Promienne rozważania. Garść wspomnień*, [w:] *Sursum Corda. Wybór przemówień*, red. P. Granatowicz, Poznań 1974, s. 43.

Wyszyński S. Kardynał Prymas Polski, *Zapiski Więzienne*, Paris 1982.

Zakrzewski A.J., *O zapomnianym kulcie Obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Maluszynie*, [w:] <http://www.maluszyn.eu> [dostęp: 12.01.2015].

Zakrzewski A.J., *Osiem wieków Żytna. Zarys społeczności lokalnych*, Żytno 1998.

Zakrzewski A.J., *Z dziejów dziewiętnastowiecznej rodziny ziemiańskiej. Ostrowscy h. Korab z Maluszyna*, [w:] H. Ostrowska, *Dzieje Maluszyna i jego dziedziców z opowiadania i z pamięci zebrane (..)*. Z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A.J. Zakrzewski, Warszawa 2009, s. 7–46.

Łukasz S. Kopera

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

**WYCHOWAWCA PRYMASA –
KS. HARCMISTRZ ANTONI BOGDAŃSKI Z MALUSZYNA
W ŚWIETLE WSPOMNIENIĘ SŁUGI BOŻEGO STEFANA KARD.
WYSZYŃSKIEGO**

Streszczenie: Antoni Bogdański urodził się w 1891 r. w Maluszynie. Jego ojciec pracował jako lekarz w miejscowym szpitalu, a matka zajmowała się prowadzeniem domu i wychowywaniem dzieci. W 1908 r. wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Kontynuował studia w Szwajcarii. Tam też otrzymał święcenia kapłańskie w marcu 1914 r. Po powrocie do Polski został mianowany wykładowcą seminarium we Włocławku. W tym czasie młody ks. Stefan Wyszyński rozpoczynał swoją drogę do kapłaństwa. Ks. Bogdański stał się dla niego prefektem i mistrzem duchowym.

Słowa kluczowe: Antoni Bogdański, Stefan Wyszyński, prymas, Maluszyn.

Łukasz S. Kopera

Jan Długosz University in Częstochowa

**EDUCATOR OF THE PRIMATE –
FR. ANTON BOGDANSKI FROM MALUSZYN IN THE LIGHT
OF RECOLLECTIONS OF THE SERVANT OF GOD CARDINAL
STEFAN WYSZYŃSKI**

Summary: Anton Bogdański was born in 1891 in Maluszyn. His father worked as a doctor in a local hospital and his mother was involved in housekeeping and raising children. He entered the Seminary in Włocławek in 1908. He continued his studies in Switzerland, where he also was ordained to the priesthood in March 1914. After his return to Poland he was appointed lecturer of the Seminary in Włocławek. At that time, the young priest Stefan Wyszyński began his journey to the priesthood, for whom Bogdański was the prefect and spiritual master.

Keywords: Anton Bogdański, Stefan Wyszyński, primate, Maluszyn.